

Identifiers of the Elements of the Revolutionary Resistance Discourse of Martyrs in the Realization of the Statement in the Second Step of the Islamic Revolution

Gholamreza Salmanpour Siavoshi (Ph. D)¹
Mohammad Reza Rashidi Alehashem (Ph. D)²

Abstract

The statement of the second step has a comprehensive and complete teaching and clearly states a great ideal for the Islamic Revolution entitled "Creation of a new Islamic civilization". Therefore, the present study has been conducted with the aim of identifying the components of the discourse of the revolutionary resistance of the martyrs in the realization of the statement of the second step of the Islamic Revolution. Therefore, the present study has been conducted with the aim of identifying the components of the discourse of the revolutionary resistance of the martyrs in the realization of the statement in the second step of the Islamic Revolution. In this study, the method of discourse analysis (discourse analysis) has been used and the statistical community is provided with both written and oral works, particularly wills of generals and commanders of war martyrs in the eight years of holy defense, so that, according to the method of discourse analysis, the role of the revolutionary resistance discourse is based on helping to realize the declaration of the second step of the revolution. From the results and findings of this study, we can point to the determination of the discourse of revolutionary resistance from the perspective of the martyrs and also the constituent elements of this discourse, as it has been the central pillar of the religion of Islam. Other pillars of this discourse are: guardianship, expectation of Mahdism (Messianism), martyrdom and sacrifice, struggle against global arrogance, independence, freedom and defense of the deprived.

Keywords: *Discourse, Revolutionary Resistance, Will of the Martyrs, Statement of the Second Step of the Islamic Revolution.*

---

1. Correspondent Author: Faculty Member of Imam Hossein University of Officers and Guards Training, Rezasalmanpoor.r.s@gmail.com.
2. Assistant Professor of Imam Hossein University of Officers and Guards Training.

شناسایی مؤلفه‌های گفتمان مقاومت انقلابی شهدا در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

غلامرضا سلمان پور سیاوشی*
دکتر محمدرضا رشیدی آل هاشم**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۲۰

چکیده

بیانیه گام دوم دارای آموزه‌ای جامع و کامل است و به صورت شفاف آرمان بزرگی را برای انقلاب اسلامی با عنوان «ایجاد تمدن نوین اسلامی» بیان می‌کند. از این رو، پژوهش حاضر با هدف شناسایی مؤلفه‌های گفتمان مقاومت انقلابی شهدا در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی صورت گرفته است. در این پژوهش، از روش تحلیل اسنادی (تحلیل گفتمان) استفاده شده و جامعه آماری آن نیز آثار مکتوب و شفاهی و به ویژه وصیت‌نامه‌های سرداران و فرماندهان شهدای جنگ تحمیلی در هشت سال دفاع مقدس است و نمونه با دریافت اشباع نظری تأمین می‌شود؛ به طوری که با توجه به روش تحلیل گفتمان، به نحوه شکل‌گیری ارکان گفتمان مقاومت انقلابی بر مبنای ویژگی‌های رفتاری - گفتاری و هویتی شهدای دفاع مقدس در راستای کمک به تحقق بیانیه گام دوم انقلاب پرداخته می‌شود. از نتایج و یافته‌های این پژوهش می‌توان به تعیین گفتمان مقاومت انقلابی از منظر شهدا اشاره کرد و نیز ارکان تشکیل‌دهنده این گفتمان، به گونه‌ای که رکن مرکزی دین مبین اسلام بوده است. ارکان دیگر این گفتمان عبارت‌اند از: ولایت‌مداری، انتظار مهدویت، شهادت‌طلبی و فداکاری، مبارزه با استکبار جهانی، استقلال، آزادی و دفاع از محرومان.

کلیدواژه‌ها: گفتمان، مقاومت انقلابی، وصیت‌نامه شهدا، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی.

*. نویسنده مسئول: عضو هیأت علمی دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)
Rezasalmanpoor.r.s@gmail.com

** . استادیار دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)

مقدمه

قرن بیستم شاهد شکل‌گیری انواع ایدئولوژی‌های هویت‌ساز بوده است. سوسیالیسم کوشید با ایجاد چارچوب‌های جدید برای هویت‌بخشی، به رفتارها و زندگی سیاسی - اجتماعی مردم تحت سیطره خود معنا و شکل ببخشد. ایدئولوژی‌های مذهبی نیز کوشیده‌اند انسان‌های مکتبی خاص خود را بسازند و به همین ترتیب، ایدئولوژی‌های ناسیونالیستی نیز در همه جا در پی حذف حواشی و تقویت مرکز برای هویت‌سازی بوده‌اند (بشیریه، ۱۳۹۱).

هویت‌سازی‌ها و غیرسازی‌ها محصول ساختارهای قدرت گفتمانی‌اند که در هر زمان، ضلعی از منشور پیچیده هویت را برمی‌سازند و برای مثال، در پی ایجاد انسان ناب، ایران ناب، مسلمان ناب و جز آن هستند. این کار با تصویر شبکه پیچیده‌ای از خطوط هویت‌بخش و غیرساز به قالب بندی انسان‌ها منجر می‌شود. به بیان دیگر، هویت‌ها فرآورده دستگاه گفتمانی هویت‌بخش هستند و ایدئولوژی‌های مختلف به عنوان دستگاه‌های گفتمانی - از لیبرالیسم گرفته تا سنت‌گرایی، ناسیونالیسم، سوسیالیسم، مذهب‌گرایی و ... - همواره در پی ایجاد هویتی خالی از تعارض، یک‌پارچه، ناب و خالص بوده‌اند (رهبری، ۱۳۸۶).

در ایران قرن بیستم، دو گفتمان مسلط سیاسی، هر یک در دوران خود در پی یکسان‌سازی هویت عمومی بوده‌اند. گفتمان «مدرنیسم مطلقه پهلوی» در پی تشدید هویت تک‌شالوده ایرانی مدرن برآمد و برعکس آن، پس از انقلاب اسلامی شاهد گفتمان «سنت‌گرایی اسلامی» بوده‌ایم که در پی بازسازی هویت اسلامی بوده است. هر دو گفتمان به دلایلی در متن دغدغه‌های عصر تجدد یا در واکنش به آنها پدید آمده‌اند (بشیریه، ۱۳۹۱).

گفتمان‌سازی انقلاب اسلامی ایران پس از شکل‌گیری و بسط، با محدودیت‌های اساسی مواجه بوده است و می‌توان مراحل را در سیر پیشرفت و تکامل آن تبیین کرد. در مرحله اول، این گفتمان در دهه اول انقلاب و دوران جنگ تحمیلی ادامه یافت. اما از اواسط دهه دوم، عواملی از جمله ضرورت بازسازی کشور پس از جنگ و ترمیم وجهه بین‌المللی ایران، استفاده از مدل‌های تهاجم فرهنگی و پیدایش هویت‌های متعارض، سبب کم‌رونی شدن این گفتمان شد.

جمهوری اسلامی به عنوان دولتی مکتبی از آغاز استقرار خود با طرح مفهوم ایده‌آل «انسان متعهد و مکتبی» در پی پرورش انسانی بود که همه هویت‌هایش در پرتو هویت اسلامی و دینی او

محو و بی‌رنگ شود. این انسان ناب و خالص انقلاب اسلامی «بسیجی» نام گرفت که ایده آل انقلاب اسلامی بود و نقش آفرینی او در دوران هشت سال دفاع مقدس تجلی یافت. بسیجی ویژگی‌هایی دارد، همچون: باور به ضرورت دفاع مؤثر از انقلاب، وحدت عقاید و احساسات، ارتباط عقیدتی و روحی ویژه با امام خمینی (ره) و شهادت‌باوری یا مرگ‌آگاهی (طاهایی، ۱۳۸۱: ۸۷).

به هر حال، از آنجا که بسیجی با تجربه مرگ به خوبی آشناست و آن را به یک میزان به تاریخ، وضع حال خود و امیدهایش برای آینده می‌گستراند (همچنان که شهید اسماعیل بهاری از نوشهر، امید به آینده را با تعبیر «از خون سرخ ما تا حکومت سبز مهدی» بیان می‌کند)، می‌توان گفت که بسیجی را از طریق آمادگی‌اش برای مرگ نیز می‌توان شناخت. در برابر مرگ همچون هر انسانی، بسیجی نیز در تمامیتش جلوه گر می‌شود و همه امکانات و درونیات خود را آشکار می‌سازد. لحظه مرگ، اساسی‌ترین امکانات حیات را آشکار می‌سازد. لحظه مرگ اوج راستی و صداقت، اوج عمق و ژرفانگری و اوج رهایی از شرایط محدودکننده زندگی است (طاهایی، ۱۳۸۱: ۱۰۱).

انقلاب اسلامی با سایر تحولات قرن بیستم تفاوت دارد، زیرا تحولاتی که نام انقلاب را با خود یدک می‌کشند؛ اولاً، به اندازه انقلاب ایران ریشه در تاریخ کشور خود ندارند و ثانیاً، در همه بسترهای به وجود آمده فروغ چندانی نداشته‌اند. برعکس، در مورد انقلاب ایران باید گفت که این انقلاب محصول تداوم یک رشته تحولات دینی و فکری در بستر طولانی تاریخ است (ایوبی، ۱۳۸۱: ۱۶۱).

تحلیل جنگ بر ایران و سیر تحولات آن نشان داد که محاسبات قدرت‌ها تا چه میزان غیرواقع‌بینانه است؛ زیرا امت سربلند و مقاوم ما که از آموزه‌های مکتبی چون اسلام ناب سیراب شده و عشق به پیامبر اکرم (ص) و ائمه هدی (ع) به جانش درآمیخته و با باور قلبی به آیه شریفه: «کم من فئه قلیله غلبت فئه کثیره باذن الله» راه خویش را انتخاب کرده بود، در عرصه دفاع از عشق مایه گرفت، از جان مایه گذاشت و در حراست از میهن اسلامی حتی یک گام عقب‌نشست و هنرمندانه توانست معنویت انقلاب را به جهان صادر کند (مرندی و سلیمانی، ۱۳۸۳).

شهدا به عنوان انسان‌های ویژه گفتمان‌سازی مقاومت انقلابی کسانی هستند که در تمام صحنه‌هایی که انقلاب به آنان نیاز داشت، وارد شدند و تا پای جان در این راه فداکاری کردند؛ مردانی متفاوت که به گونه‌ای نو در این عالم زیستند و سعی کردند تا بستر تاریخی جدیدی را فراهم کنند.

در ادامه، با بهره‌گیری از وصیت‌نامه‌های شهدای جنگ تحمیلی، به نحوه شکل‌گیری گفتمان مقاومت انقلابی پرداخته شده و ارکانی که از نظر پژوهشگر، رکن‌های اصلی این گفتمان بوده، با تکنیک تحلیل گفتمان پیگیری شده است.

در چهل سال گذشته، استکبار جهانی با محوریت آمریکا جبهه گسترده‌ای علیه جمهوری اسلامی و ملت ایران با هدف نابودسازی انقلاب اسلامی به وجود آورد. در این چهل سال، تلاش‌های جبهه استکبار در زمینه طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و اقدامات راهبردی علیه انقلاب اسلامی و ملت ایران، نه تنها جمهوری اسلامی را ساقط یا ضعیف نکرد، بلکه امروز جمهوری اسلامی در چهل سالگی خود، در اوج بالندگی، پویایی و اقتدار قرار دارد.

هشت سال دفاع مقدس از رویدادهای مهمی است که برای انقلاب اسلامی رخ داده و البته خیلی کمتر از آنچه اهمیت دارد، مورد توجه اندیشمندان و پژوهشگران قرار گرفته است. این در حالی است که فرهنگ جبهه و دفاع مقدس تأثیرات عمیقی در جامعه ما گذاشته است و شناخت جامعه بدون فهم این دوران و مسائل آن ممکن نیست.

مسئله این است که در هر مرحله از مراحل انقلاب اسلامی، عملکرد انسان تحول‌ساز می‌تواند مورد تحلیل و واکاوی دقیق قرار گیرد. ظهور انسانیتی جدید پس از انقلاب، مختص انقلاب اسلامی نیست، همچنان که پس از انقلاب فرانسه نیز چنین بود. اگر بپذیریم که انقلاب آغاز عصر جدیدی است، بنابراین، جهان مفهوم و ارزشی جدید می‌آفریند که برای درک و مفهوم‌بندی آن، به علم سیاست جدید (توکویل) و حتی فلسفه تاریخ جدید (آرنت) نیاز است. لذا ضرورت خلق انسان تازه‌ای مطرح می‌شود که آن ملاحظات، یعنی نظریه انسانیت جدید را تحقق بخشد (طاهایی، ۱۳۸۱: ۱۵۷). این پژوهش به دنبال آن است تا با تحلیل و گفتمان‌سازی عملکرد شهدای دفاع مقدس، این موضوع را اثبات کند که گفتمان شهدا که از نوع مقاومت انقلابی است، می‌تواند در مسیر پیشرفت انقلاب اسلامی مهم‌ترین نسخه تحول‌ساز باشد؛ از جمله اینکه پس از گذشت بیش

از چهل سال از حرکت انقلاب اسلامی، می‌تواند به تحقق ارکان مهم بیانیه گام دوم انقلاب کمک شایانی کند.

این پژوهش در پی آن است که به بررسی ضرورت گفتمان‌سازی مقاومت انقلابی از منظر شهدا در راستای تحقق بیانیه گام دوم انقلاب، با توجه به ویژگی‌های شهدای دفاع مقدس بپردازد و به این سؤال پاسخ دهد که رفتار و عملکرد شهدا چگونه می‌تواند به ایجاد گفتمان برای ادامه حرکت انقلاب اسلامی کمک کند.

ادبیات و پیشینه تحقیق

۱. گفتمان

گفتمان از پیچیده‌ترین و مبهم‌ترین مفاهیم عصر ماست. زبان‌شناسان در بررسی ریشه‌های تاریخی این مفهوم، «زلیک هریس» را نقطه عطف می‌دانند. فلاسفه نیم‌نگاهی به نیچه، ویتگنشتاین و هایدگر دارند و جامعه‌شناسان نگاه خود را به آلتوسر معطوف می‌کنند. امروزه، حوزه «مطالعات گفتمانی» به گلوگاه تعاملات رشته‌های مختلف زبان‌شناسی، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، فلسفه، مطالعات فرهنگی و... تبدیل شده است. این نظریه به دلیل اهمیت یافتن «زبان» در فلسفه و جامعه‌شناسی پدید آمد. از این رویداد غالباً به عنوان «چرخش زبانی» یاد می‌کنند که در فعالیت‌های فکری صاحب‌نظران حوزه‌های مختلف، به ویژه فلسفه، زبان‌شناسی و جامعه‌شناسی به وقوع پیوسته است (کلانتری، ۱۳۹۱: ۷۸). برای رفع کاستی‌های موجود در تحلیل گفتمان رایج در زبان‌شناسی، تحلیلگران انتقادی گفتمان مفاهیمی چون قدرت و ایدئولوژی را نیز وارد تحلیل گفتمان کردند و بافت کاربرد زبان را به بافت‌های وسیع‌تر اجتماعی و فرهنگی ربط دادند. آنها در عین حال، از شیوه‌های دقیق تحلیل متن به شیوه مرسوم در تحلیل گفتمان نیز سود می‌جویند (پنیکوک، ۱۳۷۸: ۱۲۸).

ویتگنشتاین متأخر یکی از فلاسفه تحلیلی است که افکارش تأثیری عمیق در برداشت از معنا، زبان و زندگی داشته است. از نظر وی، سخن گفتن پیروی از یک قاعده است که متضمن جامعه و شکلی از زندگی است و درست و نادرست، صحیح و غلط، توافق و عدم توافق، صدق و کذب جملات در درون یک قاعده و نه قبل یا بیرون از آن شکل می‌گیرند. منظور ویتگنشتاین از قاعده،

در مفهوم «بازی‌های زبانی» نهفته است. از این منظر، هیچ چیز بیرون از زبان وجود ندارد و همه چیز درون یک قاعده و بازی زبانی خاص معنا می‌یابد. معنا، کاربرد است. از این رو، عالم چیزی مستقل از زبان ما نیست، بلکه محصول هر روزه کنش و واکنش میان انسان‌هاست. لذا «من»، «سوژه» و «انسان» بر ساخته‌های زبان هستند (ویتگنشتاین، ۱۳۸۱).

فوکو گفتمان را این‌گونه تعریف می‌کند: «گفتمان مجموعه‌هایی از ایده‌ها، مفاهیم و باورهای مرتبط با یکدیگر است که به عنوان جهان‌بینی مقبول در یک جامعه رسمیت می‌یابد و چارچوبی قدرتمند برای فهم و عمل اجتماعی را شکل می‌دهد.» گفتمان یک چارچوب و نظام است که از ایده‌ها، مفاهیم و باورهای درست انسان‌ها شکل می‌گیرد؛ اما انسان‌ها خود از آن آگاه نیستند و برایشان ناشناخته است. این محصول ناشناخته پس از ساخته شدن، بر ذهن، ضمیر و اندیشه آنان حاکم شده، به قالبی تبدیل می‌شود که اندیشیدن تنها در آن امکان‌پذیر است (نظری، ۱۳۸۷: ۸۳).

۲. مقاومت، در گفتمان امام(ره)، مقام معظم رهبری (مدظله العالی) و شهدا

مقاومت در اندیشه‌های سیاسی امام (ره) و رهبری از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. برای شناختن مفهوم مقاومت در گفتمان نظام جمهوری اسلامی ایران بدون توجه به منظومه فکری بنیان‌گذار انقلاب اسلامی و رهبری انقلاب نمی‌توان به یک تعریف واقعی و مدلل کاربردی نایل آمد. امام خمینی (ره) در کتاب *تحریر الوسيله* با تمسک به قاعده قرآنی نفی سبیل، تحقق آن را در شرایط مقاومت محقق شدنی می‌دانند: «اگر روابط تجاری با کفار موجب ترس در حوزه اسلام شود، ترک این روابط بر تمام مسلمانان واجب می‌شود. در اینجا فرق میان استیلای سیاسی یا فرهنگی دشمن وجود ندارد. اگر روابط سیاسی که بین دولت‌های اسلامی و دول بیگانه برقرار می‌شود، موجب تسلط کفار بر نفوس، بلاد و اموال مسلمانان شود، یا باعث اسارت سیاسی اینها گردد، برقراری روابط، حرام است و پیمان‌هایی که بسته می‌شود، باطل است.»

با تبیین گفتمان امام(ره) و رهبری در حوزه مقاومت و کشف و استخراج نظام معنایی آن می‌توان به نتایج و برون‌داد این راهبرد گفتمانی دست یافت. برون‌داد گفتمان امام(ره) و رهبری در مدیریت سیاست داخلی و خارجی را در سه مفهوم انقلابی، انتقادی و تهاجمی بودن آن مقوله‌بندی

می‌کنند که بیان‌کننده رویکردی ترکیبی از عمل‌گرایی مبتنی بر واقع‌بینی، نوگرایی و مصلحت‌گرایی مدبرانه در رفتار سیاسی است.

مطالعه وصیت‌نامه‌های شهدا و پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه حاکی از آن است که صرف نظر از تحصیلات و مشاغل شهدا، ادبیات یکسانی در سخنان این قشر دیده می‌شود و مجموع این مطالب بیانگر گفتمان «انقلابی بودن و انقلابی ماندن» است. آشنا شدن با گفتمان شهدا و هنر انقلابی بودن و انقلابی ماندن مهم‌ترین هدف در بازگشت به دست‌نوشته‌های شهدا به شمار می‌رود. اگر می‌خواهیم انقلاب اسلامی و کشور با تمام توطئه‌ها و فتنه‌انگیزی‌هایی که دشمنان ما در آن سوی مرز دارند به اوج عزت برسد و برای آنکه از جنگ نرم عبور کنیم، راهی جز شناخت گفتمان شهدا نداریم و باید خود را به زینت آنان بیاراییم.

اکثر کارهایی که در زمینه شهدا و شهادت انجام شده است، بر اساس روش تحلیل محتوا است که علاوه بر نقدهایی که در بالا اشاره شد، می‌توان به ناقص بودن این روش نسبت به تحلیل گفتمان اشاره کرد. روش تحلیل گفتمان با وجود شباهت‌هایی که با تحلیل محتوای کیفی دارد، تفاوت‌هایی نیز با این روش دارد. برای مثال، در حالی که تحلیل محتوای کیفی، خود را فقط به متن نوشتاری محدود می‌کند، تحلیل گفتمان اولاً، متن را فراتر از متن نوشتاری، شامل متن اجتماعی و به طور کلی هر نوع متن نمادین می‌داند؛ ثانیاً، گزاره‌ها را به صورت مستقل تحلیل نمی‌کند، بلکه آنها را در مقایسه با متن کلی اجتماعی بررسی می‌کند؛ ثالثاً، عامل قدرت را در تحلیل‌های خود وارد می‌کند و با تجزیه و تحلیل سایر فرایندهای نهادی و گفتمانی، روند بازتولید یا تغییر گفتمان‌ها را در طول زمان نشان می‌دهد و در نهایت، در حالی که تحلیل محتوای کیفی سوژه‌محور بوده، بر نیت مؤلف تأکید دارد؛ تحلیل گفتمان با عمق بخشیدن به سطح تحلیل خود، سوژه و مؤلف را از محور تحلیل‌های خود خارج می‌کند و بر گفتمان تأکید دارد (کلانتری، ۱۳۹۰: ۲۹).

۳. ارکان بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (توصیه‌ها)

مقام معظم رهبری بیانیه گام دوم انقلاب را با نگاه به چهل سال اول و در راستای کلام و پیام امام(ره) و شهدای انقلاب اسلامی به سوی چهل سال دوم انقلاب تقریر فرموده‌اند.

الف) علم و پژوهش

دانش آشکارترین وسیله عزت و قدرت یک کشور است. روی دیگر دانایی، توانایی است. دنیای غرب به برکت دانش بود که توانست برای خود ثروت، نفوذ و قدرت دوپست ساله فراهم کند و با وجود تهی دستی در بنیان های اخلاقی و اعتقادی، با تحمیل سبک زندگی غربی به جوامع عقب مانده از کاروان علم، اختیار سیاست و اقتصاد آنها را به دست گیرد. ما به سوءاستفاده از دانش، مانند آنچه غرب کرد، توصیه نمی کنیم، اما مؤکداً به نیاز کشور به جوشاندن چشمه دانش در میان خود اصرار می ورزیم.^۱

«بحمدلله استعداد علم و تحقیق در ملت ما از متوسط جهان بالاتر است. اکنون نزدیک به دو دهه است که رستاخیز علمی در کشور آغاز شده و با سرعتی که برای ناظران جهانی غافلگیرکننده بود - یعنی یازده برابر شتاب رشد متوسط علم در جهان - به پیش رفته است. دستاوردهای دانش و فناوری ما در این مدت که ما را به رتبه شانزدهم در میان بیش از دوپست کشور جهان رسانید و مایه شگفتی ناظران جهانی شد و در برخی از رشته های حساس و نو پدید به رتبه های نخستین ارتقا داد، همه و همه در حالی اتفاق افتاده که کشور دچار تحریم مالی و تحریم علمی بوده است. ما با وجود شنا در جهت مخالف جریان دشمن ساز، به رکوردهای بزرگ دست یافته ایم و این نعمت بزرگی است که به خاطر آن باید روز و شب خدا را سپاس گفت.»^۲

«اما آنچه من می خواهم بگویم این است که این راه طی شده، با همه اهمیتش فقط یک آغاز بوده است و نه بیشتر. ما هنوز از قله های دانش جهان بسیار عقیم؛ باید به قله ها دست یابیم. باید از مرزهای کنونی دانش در مهم ترین رشته ها عبور کنیم. ما از این مرحله هنوز بسیار عقیم؛ ما از صفر شروع کرده ایم. عقب ماندگی شرم آور علمی در دوران پهلوی ها و قاجارها، در هنگامی که مسابقه علمی دنیا تازه شروع شده بود، ضربه سختی بر ما وارد کرده و ما را از این کاروان شتابان، فرسنگ ها عقب نگه داشته بود. ما اکنون حرکت را آغاز کرده ایم و با شتاب پیش می رویم، ولی این شتاب باید سال ها با شدت بالا ادامه یابد تا آن عقب افتادگی جبران شود. این جانب همواره به دانشگاه ها و دانشگاهیان و مراکز پژوهش و پژوهندگان، گرم و قاطع و جدی در این باره تذکر و

۱. سیدعلی خامنه ای، بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲.

۲. همان.

هشدار و فراخوان داده ام، ولی اینک مطالبه عمومی من از شما جوانان آن است که این راه را با احساس مسئولیت بیشتر و همچون یک جهاد در پیش گیرید. سنگ بنای یک انقلاب علمی در کشور گذاشته شده و این انقلاب، شهیدانی از قبیل شهدای هسته‌ای نیز داده است. به پا خیزید و دشمن بدخواه و کینه‌توز را که از جهاد علمی شما به شدت بیمناک است، ناکام سازید.^۱

اهل علم در نزدیک‌ترین درجه به پیامبران قرار دارند. در همین زمینه پیامبر اسلام (ص) می‌فرماید: «دوست دارم در راه خدا جنگ کنم و شهید شوم»؛ پیامبری که می‌دانست شهدا چه مقامی دارند و آرزوی شهادت می‌کرد و همین آرزو را شهدای کربلا نیز داشتند. یکی از زیباترین و والاترین توصیه‌های شهدا در وصایای خود، سفارش به «علم‌آموزی» است. شهدا به علم و پژوهش دعوت کرده‌اند که نمونه‌ای از آن را اینجا یادآور می‌شویم.

شهید محمد زارعی توتستانی در وصیت‌نامه‌اش می‌نویسد: «اگر ما بخواهیم با افتخار خدمت کنیم، باید از لحاظ فرهنگی قوی باشیم و این به جز با مطالعه و فراگیری علم و تقوا میسر نمی‌شود.»

ب) معنویت و اخلاق

معنویت به معنی برجسته کردن ارزش‌های معنوی از قبیل: اخلاص، ایثار، توکل و ایمان در خود و در جامعه است، و اخلاق به معنی رعایت فضیلت‌هایی، چون: خیرخواهی، گذشت، کمک به نیازمند، راستگویی، شجاعت، تواضع، اعتماد به نفس و سایر خلقیات نیکو است. معنویت و اخلاق جهت‌دهنده همه حرکت‌ها و فعالیت‌های فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه‌اند؛ بودن آنها محیط زندگی را حتی با کمبودهای مادی، بهشت می‌سازد و نبودن معنویت و اخلاق، حتی با برخورداری مادی، جهنم می‌آفریند.^۲

«شعور معنوی و وجدان اخلاقی در جامعه هرچه بیشتر رشد کند، برکات بیشتری به بار می‌آورد؛ این، بی‌گمان محتاج جهاد و تلاش است و این تلاش و جهاد، بدون همراهی حکومت‌ها توفیق چندانی نخواهد یافت. اخلاق و معنویت، البته با دستور و فرمان به دست نمی‌آید، پس

۱. سیدعلی خامنه‌ای، بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲.

۲. همان.

حکومت‌ها نمی‌توانند آن را با قدرت قاهره ایجاد کنند، اما اولاً، خود باید منش و رفتار اخلاقی و معنوی داشته باشند، و ثانیاً، زمینه را برای رواج آن در جامعه فراهم کنند و به نهادهای اجتماعی در این باره میدان دهند و کمک برسانند؛ با کانون‌های ضدّ معنویت و اخلاق، با شیوه‌ای معقول بستیزند و خلاصه، اجازه ندهند که جهنمی‌ها مردم را با زور و فریب، جهنمی کنند.^۱

«ابزارهای رسانه‌ای پیشرفته و فراگیر، امکان بسیار خطرناکی در اختیار کانون‌های ضدّ معنویت و ضدّ اخلاق نهاده‌اند و هم‌اکنون تهاجم روزافزون دشمنان به دل‌های پاک جوانان و نوجوانان و حتی نونهالان، با بهره‌گیری از این ابزارها را به چشم خود می‌بینیم. دستگاه‌های مسئول حکومتی در این باره وظایفی سنگین برعهده دارند که باید هوشمندانه و کاملاً مسئولانه صورت گیرد؛ و این البته به معنی رفع مسئولیت از اشخاص و نهاد‌های غیرحکومتی نیست. در دوره پیش‌رو باید در این باره برنامه‌های کوتاه‌مدت و میان‌مدت جامع تنظیم و اجرا شود.»^۲

همه شهدا در وصیت‌نامه‌های خود جامعه و خانواده‌هایشان را دعوت به اخلاق و معنویت کرده‌اند. در اینجا نمونه‌ای از آنها را یادآور می‌شویم.

وصیت‌نامه شهید حسین صنعتکار: «و من الناس من یعبد الله علی حرف»: بعضی از مردم خدا را بر حرف و لُق لقه زبان عبادت می‌کنند؛ عبادتشان معنی و روح ندارد. اندیشه کن که ما از این گونه افراد نباشیم. بدون شک، یکی از ارزش‌های انسانی در اسلام که عبادت است، «ذکر خدا» است؛ ولی همین عبادت باید با صدق، اخلاق و حسن نیت قلبی همراه باشد، وگرنه بی‌نتیجه است. امام امت مجسمه تقوا، عدالت و اخلاق نبوی است. سخنش، فکرش، مواضع سیاسی‌اش، جهت‌گیری‌هایش در برابر قدرت‌های شرق و غرب همه درس معرفت و سرمشق معنویت و آزادگی است. نجات و رستگاری تو و من مشروط به طی مراحل است که این عارف سبک‌بال، حضرت امام، طی کرده است. به قول حافظ: «طی این مرحله بی‌همرهی خضر مکن، ظلمات است بترس از خطر گمراهی».

۱. سیدعلی خامنه‌ای، بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲

۲. همان.

ج) اقتصاد

اقتصاد یک نقطه کلیدی تعیین کننده است. اقتصاد قوی، نقطه قوت و عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه ضعف و زمینه‌ساز نفوذ، سلطه و دخالت دشمنان است. فقر و غنا در مادیات و معنویات بشر اثر می‌گذارد. البته اقتصاد هدف جامعه اسلامی نیست، اما وسیله‌ای است که بدون آن نمی‌توان به هدف‌ها رسید. تأکید بر تقویت اقتصاد مستقل کشور مبتنی بر تولید انبوه و با کیفیت، توزیع عدالت محور، مصرف به اندازه و بی‌اسراف، و مناسبات مدیریتی خردمندانه است.^۱

«چالش بیرونی تحریم و وسوسه‌های دشمن است که در صورت اصلاح مشکل درونی، کم‌اثر و حتی بی‌اثر خواهد شد. چالش درونی عبارت از عیوب ساختاری و ضعف‌های مدیریتی است. مهم‌ترین عیوب، وابستگی اقتصاد به نفت، دولتی بودن بخش‌هایی از اقتصاد که در حیطه وظایف دولت نیست، نگاه به خارج و نه به توان و ظرفیت داخلی، استفاده اندک از ظرفیت نیروی انسانی کشور، بودجه‌بندی معیوب و نامتوازن، و سرانجام عدم ثبات سیاست‌های اجرایی اقتصاد و عدم رعایت اولویت‌ها و وجود هزینه‌های زاید و حتی مسرفانه در بخش‌هایی از دستگاه‌های حکومتی است. نتیجه اینها مشکلات زندگی مردم، از قبیل بیکاری جوان‌ها، فقر درآمدی در طبقه ضعیف و امثال آن است.»^۲

«راه حل این مشکلات، سیاست‌های اقتصاد مقاومتی است که باید برنامه‌های اجرایی برای همه بخش‌های آن تهیه و با قدرت و نشاط کاری و احساس مسئولیت، در دولت‌ها پیگیری و اقدام شود. درون‌زایی اقتصاد کشور، مولد شدن و دانش‌بنیان شدن آن، مردمی کردن اقتصاد و تصدی‌گری نکردن دولت، و برون‌گرایی با استفاده از ظرفیت‌هایی که قبلاً به آن اشاره شد، بخش‌های مهم این راه‌حل‌هاست. بی‌گمان، یک مجموعه جوان، دانا، مؤمن و مسلط بر دانسته‌های اقتصادی در درون دولت خواهند توانست به این مقاصد برسند. دوران پیش‌رو باید میدان فعالیت چنین مجموعه‌ای باشد.»^۳

۱. سیدعلی خامنه‌ای، بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲.

۲. همان.

۳. همان.

«جوانان عزیز در سراسر کشور بدانند که همه راه حل ها در داخل کشور است. اینکه کسی گمان کند که «مشکلات اقتصادی صرفاً ناشی از تحریم است و علت تحریم هم مقاومت ضد استکباری و تسلیم نشدن در برابر دشمن است؛ پس راه حل، زانو زدن در برابر دشمن و بوسه زدن بر پنجه گرگ است»، خطایی نابخشودنی است. این تحلیل سراپا غلط، هرچند گاه از زبان و قلم برخی غفلت زدگان داخلی صادر می شود، اما منشأ آن، کانون های فکر و توطئه خارجی است که با صد زبان به تصمیم سازان و تصمیم گیران و افکار عمومی داخلی القا می شود.»^۱

امام خمینی (ره) به عنوان مقتدای شهدای دفاع مقدس و انقلاب اسلامی در وصیت نامه سیاسی و الهی شان می فرمایند: «در اینجا باید بیفزایم که احتیاج ما پس از این همه عقب ماندگی مصنوعی به صنعت های بزرگ کشورهای خارجی، حقیقتی است انکارناپذیر و این به آن معنی نیست که ما باید در علوم پیشرفته به یکی از دو قطب وابسته شویم» (امام خمینی (ره)، وصیت نامه الهی - سیاسی).

د) عدالت و مبارزه با فساد

این دو لازم و ملزوم یکدیگرند. فساد اقتصادی، اخلاقی و سیاسی توده چرکین کشورها و نظام هاست که اگر در بدنه حکومت ها عارض شود، زلزله ای ویرانگر و ضربه زننده به مشروعیت آنهاست؛ و این برای نظامی همچون جمهوری اسلامی که نیازمند مشروعیتی فراتر از مشروعیت های مرسوم و مبنایی تر از مقبولیت اجتماعی است، بسیار جدی تر و بنیانی تر از سایر نظام هاست. و سوسه مال، مقام و ریاست، حتی در علوی ترین حکومت تاریخ، یعنی حکومت خود حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) کسانی را لغزاند، پس خطر بروز این تهدید در جمهوری اسلامی هم که روزی مدیران و مسئولانش مسابقه زهد انقلابی و ساده زیستی می دادند، هرگز بعید نبوده و نیست؛ و این ایجاب می کند که دستگاهی کارآمد با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع در قوای سه گانه حضور دائم داشته باشد و به معنای واقعی با فساد مبارزه کند، به ویژه در درون دستگاه های حکومتی.^۲

۱. سیدعلی خامنه ای، بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲.

۲. همان.

«البته نسبت فساد در میان کارگزاران حکومت جمهوری اسلامی در مقایسه با بسیاری از کشورهای دیگر و به خصوص با رژیم طاغوت که سر تا پا فساد و فسادپرور بود، بسی کمتر است و بحمدالله مأموران این نظام غالباً سلامت خود را نگاه داشته‌اند؛ ولی حتی آنچه هست، غیرقابل قبول است. همه باید بدانند که طهارت اقتصادی شرط مشروعیت همه مقامات حکومت جمهوری اسلامی است. همه باید از شیطان حریص برحذر باشند و از لقمه حرام بگریزند و از خداوند در این باره کمک بخواهند و دستگاه‌های نظارتی و دولتی باید با قاطعیت و حساسیت، از تشکیل نطفه فساد پیشگیری و با رشد آن مبارزه کنند. این مبارزه نیازمند انسان‌هایی با ایمان و جهادگر، و منیع الطبع با دستانی پاک و دل‌هایی نورانی است. این مبارزه، بخش اثرگذاری است از تلاش همه‌جانبه‌ای که نظام جمهوری اسلامی باید در راه استقرار عدالت به کار برد.»^۱

«عدالت در صدر هدف‌های اولیه همه بعثت‌های الهی است و در جمهوری اسلامی نیز دارای همان شأن و جایگاه است. این، کلمه‌ای مقدس در همه زمان‌ها و سرزمین‌هاست و به صورت کامل، جز در حکومت حضرت ولی‌عصر (ارواحنا فداه) میسر نخواهد شد؛ ولی به صورت نسبی، همه جا و همه وقت ممکن و فریضه‌ای برعهده همه، به ویژه حاکمان و قدرتمندان است. جمهوری اسلامی ایران در این راه، گام‌های بلندی برداشته است که قبلاً بدان اشاره‌ای کوتاه رفت؛ و البته در توضیح و تشریح آن باید کارهای بیشتری صورت گیرد و توطئه‌واژگونه‌نمایی و لااقل سکوت و پنهان‌سازی که اکنون برنامه جدی دشمنان انقلاب است، خنثی شود.»^۲

«در جمهوری اسلامی، دل‌های مسئولان به طور دائم باید برای رفع محرومیت‌ها بتپد و از شکاف‌های عمیق طبقاتی به شدت بیمناک باشد. در جمهوری اسلامی کسب ثروت نه تنها جرم نیست که مورد تشویق نیز هست، اما تبعیض در توزیع منابع عمومی و میدان دادن به ویژه خواری و مدارا با فریبگران اقتصادی که همه به بی‌عدالتی می‌انجامد، به شدت ممنوع است. همچنین غفلت از قشرهای نیازمند حمایت، به هیچ رو مورد قبول نیست. این سخنان در قالب سیاست‌ها و قوانین، بارها تکرار شده است، ولی برای اجرای شایسته آن چشم امید به شما جوان‌هاست؛ و اگر زمام

۱ سیدعلی خامنه‌ای، بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲.

۲ همان.

اداره بخش های گوناگون کشور به جوانان مؤمن، انقلابی، دانا و کاردان - که بحمدالله کم نیستند - سپرده شود، این امید برآورده خواهد شد.^۱

همه شهدا در وصیت نامه های خود مردم و جامعه را به عدالت و مبارزه با فساد دعوت کرده اند. یک نمونه از این وصیت نامه ها را در اینجا یادآور می شویم.

شهید ارسلان گودرزی: با درود بر تمام عدالت خواهان و رزمندگان تاریخ اسلام؛ احکام الهی توسط پیامبران و انبیا برای عدالت در برابر جباران بوده است. حيله گران و موزیان منافق رودرروی این خط عدالت وارد شده اند و با نیرنگ ها و حيله ها در صدد شکست اسلام الهی و محمدی هستند.

ه) استقلال و آزادی

استقلال ملی به معنی آزادی ملت و حکومت از تحمیل و زورگویی قدرت های سلطه گر جهان است؛ و آزادی اجتماعی به معنای حق تصمیم گیری و عمل کردن و اندیشیدن برای همه افراد جامعه است؛ و این هر دو از جمله ارزش های اسلامی اند و این هر دو عطیه الهی به انسان هاند و هیچ کدام تفضّل حکومت ها به مردم نیستند. حکومت ها موظف به تأمین این دو هستند. منزلت آزادی و استقلال را کسانی بیشتر می دانند که برای آن جنگیده اند. ملت ایران با جهاد چهل ساله خود از جمله آنهاست.^۲

«استقلال و آزادی کنونی ایران اسلامی، دستاورد، بلکه خون آورد صد ها هزار انسان والا، شجاع و فداکار است؛ غالباً جوان، ولی همه در رتبه های رفیع انسانیت. این ثمر شجره طیبه انقلاب را با تأویل و توجیه های ساده لوحانه و بعضاً مغرضانه، نمی توان در خطر قرار داد. همه - مخصوصاً دولت جمهوری اسلامی - موظف به حراست از آن با همه وجودند. بدیهی است که «استقلال» نباید به معنی زندانی کردن سیاست و اقتصاد کشور در میان مرز های خود، و «آزادی» نباید در تقابل با اخلاق، قانون، ارزش های الهی و حقوق عمومی تعریف شود.»^۳

۱. سیدعلی خامنه ای، بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲.

۲. همان.

۳. همان.

شهدا همواره به دفاع از انقلاب اسلامی سفارش کرده‌اند. برای نمونه، وصیت‌نامه یکی از شهدا را نقل می‌کنیم.

وصیت‌نامه شهید حمید رشیدی: برادران و خواهران، خدا را شکر کنید که در این عمری که از خدا گرفته‌اید، شاهد چنین تحول عظیمی بودید. قدر این انقلاب را بدانید، از آن مراقبت کنید و به متاع قلیل دنیا دل نبندید که شما را منحرف می‌کند و بر زمین می‌زند. قانون اساسی و نظام این جمهوری - که خواسته شهیدان، نگهداری و پاسداری از آن بوده است - را سبک ن شمارید و آن را گرامی بدارید. واقعاً شرم دارد که این شهدا را ببینیم، ولی مدافع این انقلاب نباشیم؛ اگر خود را آماده کرده‌ایم.

(و) عزت ملی، روابط خارجی و مرزبندی با دشمن

این هر سه، شاخه‌هایی از اصل «عزت، حکمت و مصلحت» در روابط بین‌المللی‌اند. صحنه جهانی، امروز شاهد پدیده‌هایی است که تحقق یافته یا در آستانه ظهورند: تحرک جدید نهضت بیداری اسلامی بر اساس الگوی مقاومت در برابر سلطه آمریکا و صهیونیسم؛ شکست سیاست‌های آمریکا در منطقه غرب آسیا و زمین‌گیر شدن همکاران خائن آنها در منطقه؛ گسترش حضور قدرتمندانه سیاسی جمهوری اسلامی در غرب آسیا و بازتاب وسیع آن در سراسر جهان سلطه.^۱

«اینها بخشی از مظاهر عزت جمهوری اسلامی است که جز با شجاعت و حکمت مدیران جهادی به دست نمی‌آید. سردمداران نظام سلطه نگران‌اند؛ پیشنهادهای آنها عموماً شامل فریب، خدعه و دروغ است. امروز ملت ایران علاوه بر آمریکای جنایت‌کار، تعدادی از دولت‌های اروپایی را نیز خدعه‌گر و غیرقابل اعتماد می‌داند. دولت جمهوری اسلامی باید مرزبندی خود را با آنها با دقت حفظ کند؛ از ارزش‌های انقلابی و ملی خود، یک گام هم عقب‌نشینی نکند؛ از تهدیدهای پوچ آنان نهراسد؛ و در همه حال، عزت کشور و ملت خود را در نظر داشته باشد و حکیمانه و مصلحت‌جویانه و البته از موضع انقلابی، مشکلات قابل حل خود را با آنان حل کند. در مورد آمریکا حل هیچ مشکلی متصور نیست و مذاکره با آن، جز زیان مادی و معنوی محصولی نخواهد داشت.»^۲

۱. سیدعلی خامنه‌ای، بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲.

۲. همان.

وصیت‌نامه شهید حسین توک: از مردم شهیدپرور می‌خواهم که همیشه در صحنه باشند. ابرقدرت‌ها بدانند مردم ایران همیشه در صحنه هستند و نمی‌گذارند که خللی بر جمهوری اسلامی وارد شود. ابرقدرت‌ها بدانند که ما مردم ایران، انقلاب را با جان و دل پذیرفته‌ایم و آن را تا جان در بدن داریم، حفظ خواهیم کرد. من از مردم می‌خواهم رهبر و ولی فقیه را تنها نگذارند و به دستورات ایشان عمل کنند.

ز) سبک زندگی

سخن لازم در این باره بسیار است. آن را به فرصتی دیگر وامی‌گذارم و به همین جمله اکتفا می‌کنم که تلاش غرب در ترویج سبک زندگی غربی در ایران، زیان‌های بی‌جبران اخلاقی، اقتصادی، دینی و سیاسی به کشور و ملت ما زده است؛ مقابله با آن، جهادی همه‌جانبه و هوشمندانه می‌طلبد که باز چشم امید در آن، به شما جوان‌هاست.^۱ یکی از نکته‌های مورد نظر رهبر معظم انقلاب اسلامی در تدوین بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، اجرای سبک زندگی اسلامی در جامعه است که برای تحقق آن باید شهدای دوران دفاع مقدس را الگو قرار داد.

۳. پیشینه پژوهش

- محمودی و توکلی‌زاده راوری در تحقیقی با نام «ترسیم نقشه موضوعی اسناد جنگ تحمیلی (مطالعه موردی وصیت‌نامه فرماندهان پاسدار شهید استان کرمان)» نتیجه گرفته‌اند که چندین محور و تفاوت در وصیت‌نامه شهدای جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و کشته‌شدگان جنگ جهانی دوم وجود دارد. تفاوت‌های اساسی بین این دو گروه، در درون‌مایه و ذهنیت رزمندگان و نیز در وجود عنصر ایدئولوژی است. ایدئولوژی اسلامی با محوریت مفاهیم برگرفته از رفتار بزرگان دینی، به ویژه شهدای کربلا در وصیت‌نامه شهدای جنگ تحمیلی موج می‌زند و آن را از وصیت‌نامه کشته‌شدگان جنگ جهانی دوم جدا می‌سازد (محمودی و توکلی‌زاده راوری، ۱۳۹۵: ۹۵-۸۲).

- اخوان ارمکی در تحقیقی با عنوان «بازخوانی وصیت‌نامه شهدا، راهکاری برای تقویت فرهنگ

۱. سیدعلی خامنه‌ای، بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲.

ایثار و شهادت» نتیجه گرفته است که شهدا عاشقانه و با آگاهی کامل از فرمان ولی فقیه و با الگو گرفتن از عاشورائیان، برای پاسداری از دین و نگهداری از میهن به سوی جبهه شتافتند و به فیض شهادت رسیدند (<http://civilica.Com/doc/22618>).

- اعتمادزاده و امیریان نیز در تحقیقی با نام «بررسی دیدگاه تربیتی شهدای جنگ تحمیلی استان کرمانشاه» با استناد به وصیت‌نامه آنها نتیجه گرفته است که وصیت‌نامه شهدا در راستای برنامه مکتبی اسلام است (اعتمادزاده و امیریان، ۱۳۹۵).

- شالپوش و فاطمه حیدری (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان «فرایند تفکرآفرینی در وصیت‌نامه شهدای دفاع مقدس» نتیجه گرفته‌اند که تفاوت‌های نظری ادبیات پایداری در مقایسه با ادبیات‌های دیگر، در ویژگی‌های آن است. این ویژگی‌ها عبارت‌اند از: نقش جنگ، انگیزه‌های دفاعی آن، عزت و شرف و شجاعت، معرفی اسلام به دنیا و خاطره‌سازی درباره آرمان‌های شهدا.

- مرضیه رضائزاد (۱۳۹۷) در تحقیقی با نام «نماز و آثار آن در سیره وصیت‌نامه‌های شهدا» نتیجه گرفته است که نماز، به ویژه نماز اول وقت از مهم‌ترین توصیه‌ها و منش عبادی شهدا به شمار می‌رود. تأکید فراوان شهدا به اقامه نماز به جماعت و شرکت مستمر و هدفمند در نماز جمعه بیانگر توجه ویژه آنان به همبستگی میان مسلمان‌ها در مسیر دشمن‌شناسی و دشمن‌ستیزی است.

۴. روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش اهمیت کاربردی و ماهیت توصیفی - تحلیلی دارد و روش تحقیق، اسنادی است. اطلاعات لازم هم از طریق مطالعه اسناد و مدارک گردآوری شده است. این مقاله مسئله پژوهش خود را بر اساس روش تحلیل گفتمان بررسی خواهد کرد. تحلیل گفتمان در سال‌های اخیر، کاربرد وسیعی در حوزه‌های مختلف علوم اجتماعی یافته است. رشد این نظریه عمدتاً محصول نارضایتی از پوزیتیویسم، به ویژه در رشته‌هایی همچون علوم سیاسی و جامعه‌شناسی و نیز چرخش زبانی در علوم اجتماعی در دهه ۱۹۷۰ است. همچنین رواج روش‌ها و نظریاتی چون هرمنوتیک، نظریه انتقادی و پساساختارگرایی بر گسترش نظریه تحلیل گفتمان تأثیر داشته‌اند. تحلیل گفتمان خود طیف وسیعی از نظریات را شامل می‌شود. جامعه آماری این پژوهش، تمام آثار شفاهی و

مکتوب و به خصوص وصیت‌نامه‌های سرداران و فرماندهان هشت سال دفاع مقدس (سال‌های ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۷) است. گفتنی است در این پژوهش علاوه بر بررسی خاص وصیت‌نامه‌ها، آثاری همچون سخنرانی، کتاب یا سایر کردارهای غیرزبانی گفتمانی شهدا نیز در صورت لزوم، مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد تا از این طریق بتوانیم ارکان گفتمان مقاومت انقلابی شهدا را جست‌وجو کنیم. در این تحقیق کیفی، نمونه‌ها را باید به صورت «هدفمند» و با توجه به «ملاحظات نظری» انتخاب کرد. لذا شیوه کار، «نمونه‌گیری هدفمند» و به بیان دقیق‌تر، «نمونه‌گیری نظری» خواهد بود. در این شیوه، نمونه‌هایی انتخاب می‌شوند که گونه‌نمایی بوده، بتوانند آن گونه یا سنخ را به بهترین وجه نمایندگی کنند. این نمونه‌گیری تا آنجا ادامه می‌یابد که بررسی نمونه جدید، اطلاعات پیشین نیفزاید و به اصطلاح، به مرحله «اشباع» برسیم. بنابراین، حجم نمونه نیز به هیچ‌وجه قابل پیش‌بینی نیست (کلانتری، ۱۳۹۰: ۳۳).

یافته‌های پژوهش

در ادامه، به شکل‌دهی گفتمان مقاومت انقلابی شهدا پرداخته شده و مواردی که از نظر پژوهشگر، ارکان اصلی این گفتمان بوده است، در آثار و به ویژه در وصیت‌نامه‌های شهدا با روش تحلیل گفتمان لاکلا و موفه پیگیری شده است.

ارکان مقاومت انقلابی از منظر شهدا

جدول ۱. خلاصه‌ای از وصیت‌نامه شهدا و تحلیل آنها برای رکن اسلام‌گرایی و خدامحوری

رکن	نمونه	تحلیل	نام شهید
اسلام‌گرایی	با درود و سلام بر رسول خدا و ائمه معصومین و با سلام بر امام زمانان این منجی عالم بشریت و نایب بر حقش امام خمینی، این قلب تپنده امت حزب‌الله	ایشان بر پیامبر اسلام(ص)، ائمه معصومین(ع)، امام زمان(عج)، امام امت و... سلام می‌فرستد که این خود، نشان‌دهنده تأکید بر اعتقاد و ایمان به اسلام است.	جاسم امامی

شناسایی مؤلفه‌های گفتمان مقاومت انقلابی شهدا در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

نام شهید	تحلیل	نمونه	رکن
جاسم امامی	اشاره به فلسفه آفرینش انسان از منظر اسلام و قرآن دارد که این اوج اعتقاد قلبی را می‌رساند.	غرض از آمدن ما از نیستی به هستی «انا لله» است. اینکه به کجا می‌رویم «انا الیه راجعون» است. برای چه آمده‌ایم، یعنی «ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون»، ما برای عبادت آمده‌ایم.	
محمد اسلامی نسب	ایشان در ابتدای وصیت‌نامه خود به تمامی معتقدات یک شیعه شهادت می‌دهد که از شدت اعتقاد ایشان نشأت می‌گیرد.	پس از اقرار به وحدانیت و شهادت به رسالت حضرت رسول اکرم (ص) و امامت ائمه طاهرین و شهادت به حقانیت اسلام، قرآن، قیامت، حساب و کتاب، محشر و....	
محمد اسلامی نسب	ایشان تا پای جان، آماده دفاع از اسلام در برابر دشمنانش، و کاملاً مطیع دستورات اسلام است و معتقد است شیوه جنگیدن را نیز باید از اسلام فراگرفت.	مردن در رختخواب در حالی که دشمن برای محو اسلام قد علم کرده است، به جز خواری و ذلت چیز دیگری نخواهد بود. آشنایی با شیوه جنگ‌های اسلام و رزمندگان اسلام را لازم می‌دانم.	
علی محمد کرمی ابولوردی شیرازی	اعتقاد تام به حقانیت اسلام و نیز انقلاب اسلامی	خدا یا! ای کاش، هزاران جان داشتم و به خاطر رضای تو در راه اسلام و قرآن و انقلاب اسلامی و راه امام عزیز می‌دادم.	
غلام حسین ارباب رشید	رفتار اسلامی در تعامل با مردم	با مردم برخورد اسلامی داشته باشید، در راه اسلام و قرآن قدم بردارید و مواظب باشید که شیطان باعث دوری شما از خدا نشود.	
مرتضی بهرامیان	خنثی‌سازی توطئه‌های دشمن با پیروی از دستورات اسلام	با وحدت و اطاعت از مقام رهبری و پیروی از دستورات اسلام و پاسداری جدی از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن، توطئه‌های استکبار را خنثی و نقش بر آب کنید.	
سید جمال دربان فلک	قدرت انسان‌سازی مکتب اسلام	ای امت حزب‌اللهی! اسلام مکتب انسان‌سازی است و انقلاب اسلامی با رهنمودها و رهبری صحیح امام امت، خمینی بت‌شکن، می‌رود تا جهانی شود.	

جدول ۲. خلاصه‌ای از وصیت‌نامه شهدا و تحلیل آنها برای رکن شهادت‌طلبی

رکن	نمونه	تحلیل	نام شهید
فداکاری، ایثار و شهادت‌طلبی	باور کنید که شهادت از غسل شیرین‌تر است. اگر در بطن کلمه شهادت بروید، متوجه خواهید شد که چقدر کشته شدن در راه خدا شیرین است.	کشته شدن در راه خدا شیرین‌تر از غسل	محمود خادم سیدالشهدا
	می‌خواهم خداوند به آبروی این سلحشوران، از ما راضی شود و از او می‌خواهم مرگم را شهادت در راه خودش قرار دهد.	طلب و آرزوی شهادت از خداوند	حمید رشیدی
	از آغاز انقلاب اسلامی تاکنون در پاسخ به ندای هل من ناصرا ینصرنی حسین ثارالله، سیدالشهدا، کربلا و به عشق زیارت یا شهادت در دنیا و شفاعتش در آخرت...	عشق به امام حسین (ع) و پاسخ به یاری خواستن از ایشان و گذشته خود را در کربلای حسین دیدن...	محمود امان‌اللهی
	شهادتی که خداوند فقط به اولیا، عشاق و بندگان خالص خود ارزانی داشته، شهادتی که دشمن با هیچ سلاحی، علیه آن نمی‌تواند به مبارزه آید. علاقه به شهادت، انسان را تا آخرین لحظه مقاوم می‌کند.	مقام شهادت تنها به خاصان از بندگان خدا می‌رسد. شهادت‌طلبی انسان را در مقابل دشمنان سرسخت و مقاوم بار می‌آورد و لذا انسان را شکست‌ناپذیر می‌کند.	محمد اسلامی نسب
	شهادت حد نهایی تکامل انسان است. من از سرورم حسین درس مبارزه و جهاد و درس شهادت را یاد گرفته‌ام.	الگوی شهدا حسین (ع) است که ایشان را مبارز ساخته و به اعلا درجات رسانده است.	محمدرضا موحد دانش
	شهادت در قاموس اسلام، کاری‌ترین ضربات را بر پیکر ظلم و جور و شرک و الحاد می‌زند و خواهد زد. تاریخ اسلام این را ثابت کرده است.	تأثیر شهادت بر اهل باطل کوبنده و کاری خواهد بود.	محمدابراهیم همت

شناسایی مؤلفه‌های گفتمان مقاومت انقلابی شهدا در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

نام شهید	تحلیل	نمونه	رکن
محمود امان‌اللهی	نگاه شهدا به امور و از جمله جنگ نگاهی صرفاً مادی نبوده و تنها سلاح‌های مادی تعیین‌کننده سرنوشت جنگ نیست؛ بلکه در اسلام ایمان تعیین‌کننده خواهد بود.	ما طبق مکتب خون و شهادت موازنه قوا را در ایمان می‌دانیم. خون بر شمشیر، حق بر باطل و اسلام بر کفر پیروز بوده و هست و خواهد بود.	
هدایت‌الله ثمرمند	عقیده به شهادت و ادای دین نسبت به اسلام	این جانب بر اساس عقیده‌ای که نسبت به اسلام و مکتب شهادت دارم، با عزمی راسخ و اراده‌ای آهنین عازم جبهه شده‌ام تا دین خود را نسبت به اسلام ادا کنم؛ چون موقعی که شهادت باعث سعادت ماست، افتخار شهید شدن در راه اسلام را داریم.	

جدول ۳. خلاصه‌ای از وصیت‌نامه شهدا و تحلیل آنها برای رکن آزادی‌خواهی

نام شهید	تحلیل	نمونه	رکن
حسن علی قنبری	قیام برای احیای اسلام و تأمین آزادی	ما برای حفظ اسلام و قرآن و برای نشر عدل و فضیلت، احقاق حقوق محرومان، احیای دستورات اسلام و ساختن مبانی طریقت و آزادی قیام کرده‌ایم.	آزادی‌خواهی
مهدی عاشقی	حاصل شدن آزادی با جان‌فشانی شهدا	سفارش می‌کنم که این آزادی را پاس بدارید که این آزادی با خون عزیزان بسیار زیادی به دست آمده است. در آخر، دعا برای رهبر کبیر انقلاب اسلامی؛ سفارش می‌کنم که امام را یاری کنید.	
سیدمحمدعلی جهان‌آرا	ایشان دو گونه آزادی را با هم مقایسه می‌کند: یکی، آزادی‌ای که نسبت به انقلاب تعهدآور است و با گذراندن تمام عمر برای آن، کسب شده است و دیگری، آزادی‌ای که به دلیل تعلق	خداوند! تو خود شاهد بودی که من تعهد این آزادی را با گذراندن تمام وقت و هستی خویش ارج نهادم؛ ولی این را می‌دانم که این سران تازه به دوران رسیده، نعمت آزادی را درک نکرده‌اند، چون در بند نبوده‌اند یا	

نام شهید	تحلیل	نمونه	رکن
	به اموال دنیا و در بند تعهد نبودن به دست آمده است.	در گوشه‌های تریاهای پاریس، لندن و هامبورگ بوده‌اند یا در....	
مجتبی اکبرزاده	ایشان به پدر خود توصیه می‌کند که چون دنیا فانی است، پس به آن دل نبندد و اسیر و گرفتار آن نشود؛ و تنها به خداوند که پایدار است و او را نیز پایدار می‌کند، متوجه باشد.	دنیا محل فناست، همه چیزش از بین می‌رود و هیچ چیز به انسان وفادار نیست. چه خوب است انسان بیشتر از اینکه به دنیا مشغول باشد، به خدا مشغول باشد که خداوند پایدار است و عملی هم که برای او باشد، پایدار است.	
محمد بروجردی	ایشان معتقد است که انقلاب اسلامی بستری را مهیا کرده که در آن، آزادی‌هایی برای افراد فراهم آمده است و این آزادی‌ها نیز امتحان الهی را به همراه دارد.	در این شرایط تاریخی، خداوند تبارک و تعالی بار سنگین انقلاب اسلامی را بر دوش ملت مسلمان ایران گذاشته و ما را در آزمایشی عظیم قرار داده است.	

جدول ۴. خلاصه‌ای از وصیت‌نامه شهدا و تحلیل آنها برای رکن استقلال طلبی

نام شهید	تحلیل	نمونه	رکن
مجید بقایی	ایشان هرگونه سازش با دشمن را رد می‌کند و اعتقاد به خدا - برای اینکه زیر چتر شرق و غرب نرویم - را کافی می‌داند؛ زیرا موحدان تنها خدا را مدبر حقیقی عالم می‌دانند که مؤثر واقعی نیز هموست.	بله، ما می‌جنگیم و تن به هیچ‌گونه سازش نمی‌دهیم؛ با شعار همیشگی مان «یا فتح یا شهادت» می‌جنگیم و بر سیاست «نه شرقی و نه غربی» سرسختانه پا می‌فشاریم، چون معتقد به خداییم.	استقلال طلبی
علی اکبر قربان شیرودی	ایشان نیز هرگونه سازش با کفر را رد می‌کند.	اگر ما برای اسلام و برای سقوط صدام می‌جنگیم، هیچ‌گونه صلح و سازشی نباید در کار باشد، چون اسلام با کفر سازش ندارد.	
غلامرضا صالحی	ایستادگی و آزادی‌خواهی راه رسیدن به اصلاح زندگی طبق طریقت اسلام است که منتج به استقلال در زندگی خواهد شد.	به فرزندانمان بیاموز که اگر روی پای خود بایستند و آزاد زندگی کنند، باعث پاک‌ی روح و روان و استقلال در راه و رسم زندگی، طبق اصول و احکام اسلام خواهد شد.	

جدول ۵. خلاصه‌ای از وصیت‌نامه شهدا و تحلیل آنها برای رکن دفاع از محرومان

نام شهید	تحلیل	نمونه	رکن
محمود احمدی	امید مستضعفان جهان به امام راحل و شهدا	دست از این ماه تابان [امام خمینی] بردارید که روزنه امید مستضعفان جهان و ایران است. پیرو خط امام باشید که همان خط حزب الله است.	دفاع از محرومان
حبیب الله شمایل	انتظار محرومان و مستضعفان دنیا از رزمندگان اسلام برای دفاع از آنان	چون هدف ما بزرگ و مسئولیتی که به دوش امت ما افتاده و انتظاری که محرومان دنیا از انقلاب ما دارند، عظیم است؛ اگر سختی، دوری، کمبود، نارسایی و سایر عوامل طبیعی بود، ما باید صبر و استقامت را از رسول الله (ص) و امامان معصوم (ع) بیاموزیم.	
ناصر کاظمی	ایشان انقلاب اسلامی را تنها مکتب رهایی بخش مستضعفان می‌داند و در ادامه، آیه «اشداء علی الکفار، رحماء بینهم» را به یاد می‌آورد که باید با ضدانقلاب و مستکبران با قاطعیت برخورد کرد و با مستضعفان مهربان بود.	تنها مکتب رهایی بخش مستضعفان از دست مستکبران، مکتب انقلابی اسلام است. با ضدانقلاب با قاطعیت و با مردم محروم و مستضعف کرد با مهربانی هر چه تمام‌تر رفتار شود.	
محمود امان‌اللهی	ایشان معتقد است که مستضعفان و مسلمانان توسط انسان‌های جاهل و ظالم ممالک شرق و غرب و نیز صهیونیست‌های غاصب و مغضوب [مورد ظلم قرار گرفته‌اند] و این جولانگاهی است که خداوند به آنها داده تا راه توبه را بر آنها ببندد.	چه انسان‌های جاهل و گمراهی که در ممالک شرق و چه انسان‌های ظالمی که در ممالک غرب و چه صهیونیست غاصب و مغضوب که از خدا بی‌خبر، کشورهای جهان سوم و مستضعفان و مسلمانان جهان را استعمار و استحمار کرده‌اند....	
مهدی رجب‌بیگی	ایشان خط امام را خط شورش مستضعفان علیه مستکبران می‌داند؛ همان خطی که در نهایت، مستکبران را خوار و ذلیل می‌کند و مستضعفان را بر جهانیان برتری داده، وارث زمین خواهد کرد.	می‌رویم تا خط امام بماند؛ خطی که تبلور قاطعیت علیه جباران، عصاره عصیان مستضعفان علیه مستکبران، فریاد همیشه مظلومان و راه پیروز محرومان است.	

نام شهید	تحلیل	نمونه	رکن
ناصر کاظمی	به مسئولان و دوستان خویش هشدار می‌دهد که به فکر مستضعفان باشید که در غیر این صورت، از مسیر انقلاب جدا شده، به آن لطمه وارد خواهید کرد. گویی این بسیجی شهید تنها دو طبقه و گروه می‌بیند: مستضعفان که طرفدار انقلاب اسلامی نیز هستند و غیر آنها که طاغوتی شمرده شده‌اند و لذا در مقابل شهدا قرار خواهند گرفت.	شما را به خدا قسمتان می‌دهم، به خون پاک شهدای عزیزمان و به عظمت و عزت حضرت امام، مبدا لحظه‌ای از یاد مستضعفان و مردم غافل بشوید. مبدا چون طاغوتیان بشوید که در این صورت، شهدا در قیامت جلوتیان را خواهند گرفت.	
سیداصغر عالم مرتضوی	جریان سازی، تغییر تاریخ و حمایت از مستضعفان عالم با حرکت انقلابی شهدا	ای امت قهرمان، همان‌طور که امام فرمود، شما با حرکت خود جریان تاریخ را عوض کردید و می‌روید تا اسلام را در جهان گسترش دهید و در دنیا افسار بردگی را از گردن مستضعفان پاره کنید.	

جدول ۶. خلاصه‌ای از وصیت‌نامه شهدا و تحلیل آنها برای رکن استکبارستیزی

نام شهید	تحلیل	نمونه	رکن
ناصر بختیاری	ایشان رمز موفقیت در جنگ را عدم وابستگی به ابرقدرت‌ها می‌دانند تا بتوانند بر مستکبران عالم پیروز شوند.	ثابت کنید که می‌توانیم در پناه اسلام، به ابرقدرت‌ها وابسته نباشیم و به شعار شهید بهشتی مظلوم و سایر شهدا تحقق بخشیم و ندای مظلومانه امتمان را به گوش تمام مستضعفان جهان برسانیم تا اینکه لرزه بر اندام پوسیده مستکبران داخلی و خارجی بیندازیم.	استکبارستیزی
احمد گلزاری	خون فشانی در راه خدا برای نابودی همه مستکبران در جهان	شماها بگویید به این جنایت‌کاران آمریکایی، به این اسرئیل غاصب و آدم‌کش و به این روسیه حیل‌گر و به انگلیس مکار که ماها رفتیم و داریم می‌رویم تا سیل خون راه بیندازیم تا شماها را در آن غرق کنیم.	

شناسایی مؤلفه‌های گفتمان مقاومت انقلابی شهدا در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

نام شهید	تحلیل	نمونه	رکن
محمدرضا موحدانش	ایشان دشمنان اصلی اسلام - که با انقلاب اسلامی نیز در حال مبارزه هستند- را کفار و جبهه باطل می‌داند و لذا به مبارزه با آنها می‌پردازد.	سلام بر امام زمان و درود بر شهیدپروران راه خدا و مرگ بر کفار برای احیای اسلام عزیز و انجام وظیفه خود داوطلبانه به جبهه حق علیه باطل رفتم.	
محمود امان الهی	ایشان نیز دشمنان اسلام را ستمگران، جباران، طاغیان و مستکبران و مثلث شوم امپریالیسم امریکا، کمونیسم شوروی و صهیونیسم غاصب، اسرائیل خون‌آشام دانسته که در جنگ هشت ساله، صدام که غلام حلقه به گوش آنان است را برای نابودی اسلام، با ایران درگیر کرده‌اند.	وفاداری به بیعت با امام عصر(عج) و نایب بر حقش، «خمینی کبیر» بت‌شکن زمان و درهم کوبنده ستمگران، جباران، طاغیان، مستکبران و مثلث شوم امپریالیسم امریکا و کمونیسم شوروی و صهیونیسم غاصب، اسرائیل خون‌آشام و غلام حلقه به گوش آنها، صدام کافر عفلقی، و تمام ایادی داخلی و خارجی و اذتاب ابرجنایت کاران شرق و غرب	
درویش‌علی شکارچی	بغض شهدا نسبت به دشمنان اسلام شدید بود و همین به سازش ناپذیری و مقاوم بودن ایشان کمک می‌کرد. شهدا این روحیه را به فرزندان خود نیز منتقل می‌کردند (اشداء علی الکفار، رحماء بینهم).	بگوئید گلوله‌های دشمن سینه پدرت را نشانه رفته، بگوئید خون پدرت بر تمام مرزهای غرب و جنوب کشورش به زمین ریخته است، بگوئید دشمن دست‌های پدرت را در میمک و پاهای پدرت را در موسیان قطع کرده، سینه پدرت را در شلمچه دریده... بگذارید قلب کوچک پسر از استعمار و ظلم جریحه‌دار شود.	
محمود امان الهی	در این جملات، تفاوت نگاه در جهان‌بینی الهی و غیر الهی ترسیم شده است.	محاسبات پسر جماران از آیات قرآن سرچشمه گرفته است و با ایمان، اتکال به خدا و وحدت امت و روحیه شهادت‌طلبی و فرماندهی صاحب‌الامر و الزمان پیش می‌رود؛ اما کاخ‌نشینان مستبد، احمق و بی‌شعور و از خدا بی‌خبر که زالوصفتانه خون مستضعفان و مسلمین را می‌مکنند، خشت خشت کاخ‌هایشان با خون محرومان بنا شده است.	

جدول ۷. خلاصه‌ای از وصیت‌نامه شهدا و تحلیل آنها برای رکن ولایت‌مداری

رکن	نمونه	تحلیل	نام شهید
ولایت‌مداری	اگر چشم‌هایم را در «قصر شیرین» از کاسه درآوردید، اگر سرم را در کردستان از تن جدا کنید، اگر دست‌هایم را در کرخه تکه تکه کنید و اگر پاهایم را در خرمشهر؛ آن چشم‌هایم در قصر، سر بریده‌ام در آن کوهستان‌های بلند، قطعات انگشتانم و دست‌هایم در کرخه و پاهایم در این شهر خونین فریاد می‌زنند و دعا می‌کنند که: خدایا امام را قائم دار.	شدت محبت و ولایت‌پذیری نسبت به امام که ولی زمان است را ترسیم می‌کند.	احمدرضا احدی
	با خون خود می‌نویسم که خمینی روح خداست و ولی فقیه که جانشین حضرت بقیه‌الله روی زمین است.	ایشان امام خمینی (ره) را جانشین حضرت حجت می‌دانند که ولی فقیه دوران است و لذا حاضر است در راه ایشان جان‌فشانی کند.	علیرضا خرم شکوه
	این آخرین لحظات یک سرباز کوچک ناقابل اسلام است و هیچ احتیاج مادی و تعلقی ندارم و امام خمینی را نزدیک‌ترین فرد به معصومین (ع) می‌بینم که گوش به فرمان امام زمان (عج) است. خط او صراط مستقیم و دوری از خط و راه او گمراهی محض است.	بسیجیان روح الله تعلقی نسبت به امور مادی ندارند و به همین دلیل است که شهادت برای ایشان شیرین و راحت است. ایشان امام خمینی (ره) را نزدیک‌ترین فرد به معصوم می‌دانند و خط او را صراط هدایت.	محمد اسلامی‌نسب
	وصیت من به همه عزیزان این است که همیشه پشتیبان ولایت فقیه باشید.	پشتیبانی از ولایت فقیه در همه حال	رجب کمک‌نژاد
	با خونم از ولایت فقیه حمایت کنم، با خونم از روحانیت همیشه مبارز و از قرآن و اهل بیت (ع) حمایت کنم، دنیای پست را بفروشم و به ارواح مقدس شهدا بیوندم.	جان‌فشانی در راه خدا و حمایت از ولایت، قرآن و اهل بیت (ع)	محسن عینعلی
	صلاح دنیا و آخرت ما در پیروی از ولایت فقیه است. فعالانه در مسائل انقلاب و اجتماع شرکت کنید.	پیروی از ولایت فقیه به صلاح دنیا و آخرت انسان‌هاست.	مجید پازوکی

نتیجه‌گیری

مطالعه تطبیقی وصیت‌نامه شهدا و بیانیه گام دوم گویای اشتراک و وحدت گفتمانی این دو و نشانه تداوم و پویایی خط اسلام و انقلاب اسلامی است. البته تفاوت‌هایی نیز از نظر کارکرد، متن، زمینه و زمانه تاریخی این دو می‌توان ارائه کرد: اول اینکه وصیت‌نامه شهدا در شرایط جنگ تحمیلی و دوران جوانی انقلاب اسلامی است و برای مخاطبان گسترده خود، از مردم، مسئولان حکومتی و هواداران انقلاب گرفته تا جهان اسلام تدوین شده است. دوم، این وصیت‌نامه‌ها در صدر انقلاب و در دهه ۶۰ نوشته شده‌اند و به رویدادها و حوادث سال‌های اخیر احاطه ندارند. نکته سوم اینکه وصیت‌نامه‌های شهدا در ابتدای انقلاب نمی‌توانسته مشتمل بر تحلیل کارنامه و دستاوردهای انقلاب باشد؛ به ویژه آنکه عموم مخاطبان وصیت‌نامه‌ها را مردم، خانواده‌ها و رزمندگان تشکیل می‌دادند و این از نگرانی و دغدغه‌های شهدا برای تثبیت و تحکیم انقلاب، پیروزی در جنگ و ادامه راه آنها سرچشمه گرفته است؛ حال آنکه بیانیه گام دوم انقلاب اساساً دربردارنده رئوس کلی بایدها و راهکارهای تداوم انقلاب و هم‌زمان پافشاری بر محکمات و اصول انقلاب اسلامی در آینده پیش‌روست. از این رو، مخاطب اصلی بیانیه گام دوم جوانان هستند. نکته چهارم اینکه زمان صدور بیانیه، چهل سال از عمر انقلاب و جمهوری اسلامی گذشته و فرصتی مناسب برای بیان فهرستی بلند از کارنامه و دستاوردهای انقلاب و جمهوری اسلامی فراهم شده است و البته تجربه عملی و عینی چالش‌ها و فرصت‌های کشورداری را نیز پشت سر دارد. حال آنکه به دلیل شرایط زمانی، وصیت‌نامه‌های شهدا چنین ویژگی‌ای را ندارند. با این حال، مقایسه و تطبیق محورهای کلان آنها نشان می‌دهد که از وحدت و همسویی در هدف، زبان، لحن و ابعاد شناختی، گرایشی و کنشی عوامل مؤثر در عرصه انقلاب برخوردارند. این نشانه‌ای از تثبیت، نهادینگی و استواری مسیر و حرکت انقلابی است که برای نخستین بار در تاریخ انقلاب‌های جهان، دهه پنجم حیات خود را با پافشاری بر آرمان‌ها و اهداف خود گرامی می‌دارد. در سی‌امین سال ارتحال امام(ره)، هرچند دشمنی‌ها و موانع بسیاری به خصوص از ناحیه استکبار متوجه این انقلاب و نظام نوپا شده و با وجود همه دستاوردها و برکات انقلاب، هنوز به طور کامل اهداف انقلاب محقق نشده است؛ با این حال، راه طی شده و دستاوردهای به دست آمده در ابعادی چشمگیر و فراتر از انتظارات بوده است.

نوشتار حاضر مروری کوتاه بر مقایسه این دو سند رهبران انقلاب اسلامی و مؤلفه‌های گفتمانی حاکم بر آن دو دارد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و افزایش قدرت اسلام سیاسی در ایران، گسترش حوزه گفتمان مقاومت انقلابی در دستور کار قرار گرفت. اگر در طول سالیان، گفتمان غرب کوشید تا با استعمار، حوزه نفوذ خود را در اقصی نقاط جهان گسترش دهد، گفتمان مقاومت انقلابی نیز کوشیده است تا مؤلفه‌های خود را در جهان، به ویژه منطقه خاورمیانه فراگیر سازد. بدین سان، این مقاله با محوریت تبیین و تحلیل مؤلفه‌های مقاومت انقلابی شهدا در تحقق گام دوم انقلاب اسلامی نگارش یافت. مؤلفه‌های مقاومت انقلابی شهدا نیز از خلال برخی مدارک و وصیت‌نامه‌های شهدا با تأکید بر انقلاب اسلامی مورد بحث قرار گرفت و مشخص شد که عنصر «اسلام» و «اعتقاد دینی» اصلی‌ترین مؤلفه‌های گفتمان شهدا هستند.

گفتمان مقاومت انقلابی شهدا بر اسلام تأکید می‌ورزد و بر این اعتقاد است که اصول اسلامی باید سرلوحه رفتارهای انقلابی قرار گیرد. در گفتمان مقاومت انقلابی شهدا، جهاد معنوی اجازه گسترش سرزمین و هجوم به سایر تمدن‌ها و کشورها را نمی‌دهد، بلکه جهاد مترادف با دفاع از مرزهای اعتقادی، جغرافیایی و ارزشی تعریف می‌شود. بنابراین، می‌توان گفت جهاد به عنوان یک نشانه در گفتمان مقاومت انقلابی شهدا سرچشمه گرفته از مذهب شیعه و نشانگر اعتقاد دینی و ایدئولوژی است.

امروز گفتمان شهدا در عرصه‌ها و سنگرهای مختلف، اعم از: فرهنگی و رسانه‌ای، اجتماعی و خدمت‌رسانی، محرومیت‌زدایی و نیز مقابله با توطئه‌های دشمنان در ابعاد گوناگون می‌تواند گره‌گشا باشد. در واقع، با همان روحیه انقلابی می‌توان در مسیر تحقق منویات و مطالبات مقام معظم رهبری، به ویژه تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی نقش ایفا کرد.

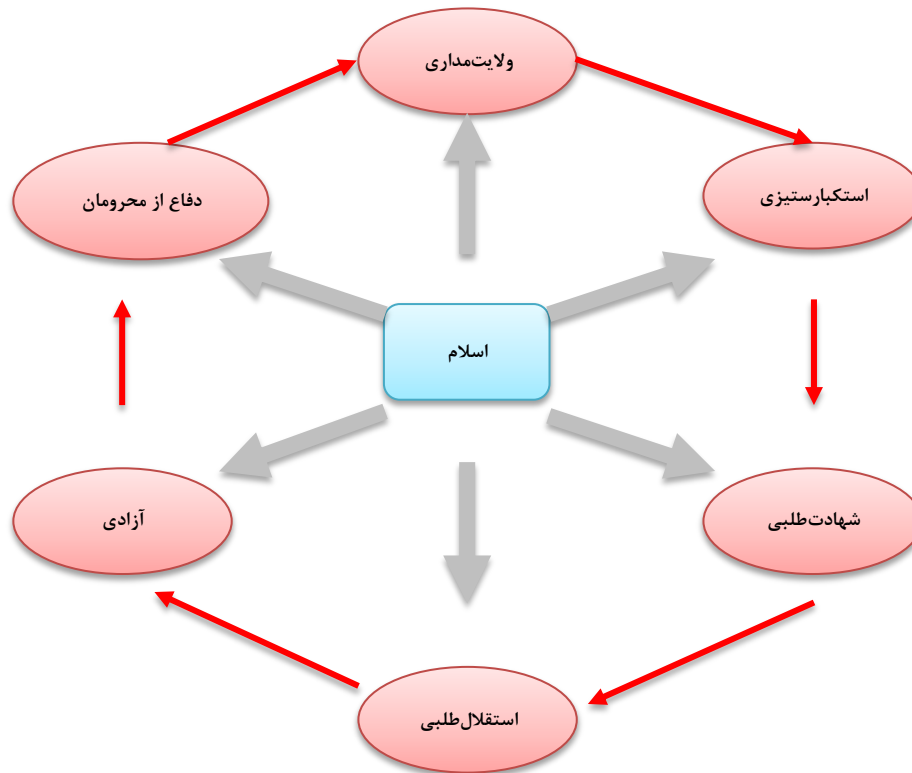
هرچند دشمنان به دنبال آن هستند که در نبرد رسانه‌ای و جنگ روانی، امید به آینده را از مردم ما به خصوص نسل جوان بگیرند، اما خدمت‌رسانی صادقانه و بی‌منت در عرصه‌های گوناگون و رویش‌های مبارک انقلاب اسلامی در این زمینه، تا حدود زیادی نقشه‌های شوم دشمن را خنثی کرده است. با این همه، ما نباید از اهمیت ترویج تفکر، روحیه و فرهنگ انقلابی شهدا در جامعه غافل شویم.

نگاه و رویکرد مقاومت انقلابی شهدا باعث می‌شود که مشکلات کشور در عرصه‌های مختلف، از جمله در جبهه اقتصادی به تدریج کاهش یابد؛ به شرط آنکه مسئولان نیز همین تفکر و روحیه را داشته باشند و همه‌جانبه در مسیر تحقق رهنمودها و بیانات رهبر معظم انقلاب بکوشند؛ وگرنه به صرف حرف و ادعا، مشکلی حل نمی‌شود.

در دوران دفاع مقدس، رزمندگان اسلام با روحیه جهادی و اعتقاد راسخ به آرمان‌های امام راحل و انقلاب اسلامی در مقابل دشمن بعثی صف آرایی کرده، با اقتدار از کیان اسلامی دفاع کردند. به طور قطع، ترویج این روحیه انقلابی می‌تواند موفقیت‌های بسیاری را برای ایران اسلامی در اجرای بیانیه گام دوم رقم بزند. در جنگ تحمیلی، ابرقدرت‌های شرق و غرب با تمام ظرفیت خود از رژیم بعثی حمایت کردند، اما در نهایت، پیروزی اصلی نصیب رزمندگانی شد که با سلاح تقوا، روحیه جهادی، اراده‌های پولادین و پیروی از امام راحل به عنوان پیر و مراد خود مقابل دشمن مقاومت کردند. به یقین، تبیین این مسئله مهم، نظام اسلامی را در مقابل توطئه‌های فرهنگی و اقتصادی دشمنان بیمه می‌کند.

روحیه جهادی در بسیاری از حوزه‌های اقتصادی و فرهنگی کشور جاری شده است. در شرایط تحریم، علاوه بر بهره‌گیری از ظرفیت‌های داخلی، این روحیه مقدس و ارزشمند نیز باید در تمام بخش‌ها به کار گرفته شود تا میهن اسلامی به طور کامل خودکفا شود. اگرچه ملت ایران در جنگ هشت ساله خسارت‌هایی متحمل شد، اما استقلال، دین و کیان ایران اسلامی در این رویداد حفظ شد و حضور آگاهانه و خالصانه اقشار مختلف مردم در مناطق عملیاتی با هدف بیرون راندن دشمن متجاوز از خاک میهن اسلامی، اقتدار، امنیت و آرامش کنونی این مرز و بوم را به ارمغان آورد.

به طور کلی با بهره‌گیری از وصایای شهدا، عناصر درون‌گفتمانی مقاومت انقلابی را می‌توان چنین برشمرد: اسلام ناب، ولایت‌مداری، استکبارستیزی، دفاع از محرومان، فداکاری و شهادت‌طلبی، استقلال و آزادی که همگی حول دین اسلام شکل گرفته‌اند. با این تفاسیر می‌توان برای گفتمان مقاومت انقلابی شهدای والامقام، نموداری به شکل زیر ترسیم کرد.

شکل ۱. مؤلفه‌های اساسی گفتمان مقاومت انقلابی برگرفته از آثار شهدا

نظر به مؤلفه‌های اساسی گفتمان مقاومت انقلابی برگرفته از آثار شهدا (شکل ۱) و با توجه به اینکه شهیدان والامقام، با رفتار نیکوی خود قوی‌ترین و بهترین گفتمان را که از جنس تقوا و بصیرت الهی بود، برای پیشرفت و تمدن‌سازی به جامعه اسلامی ایران ارائه کردند؛ گفتمان مقاومت انقلابی شهدا با چنین ویژگی‌هایی می‌تواند بسط پیدا کند و جهانگیر شود. بنابراین، به مسئولان نظام پیشنهاد می‌شود که با توجه به کم‌رنگ شدن چنین ویژگی‌هایی در جامعه، به تقویت و الگو کردن چنین انسان‌هایی بپردازند و نیز سبک زندگی چنین انسان‌هایی را در جامعه گسترش دهند. بی‌تردید، گفتمان شهدا می‌تواند گام‌هایی را که برای تحقق بیانیه گام دوم انقلاب برداشته می‌شود، مستحکم‌تر کند.

فهرست منابع

۱. اعتمادزاده، هدایت‌اله و امیریان، ابراهیم (۱۳۹۵). بررسی دیدگاه‌های تربیتی شهدای جنگ تحمیلی استان کرمانشاه، فصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، سال ۶، شماره ۱۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۵.
۲. ایوبی، نزیه (۱۳۸۱). جایگاه اسلام سیاسی در خاورمیانه، در: جف هنیس، دین، جهانی شدن و فرهنگ سیاسی در جهان سوم، جف هنیس. ترجمه داوود کیانی. تهران. پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۳. بشیریه، حسین (۱۳۹۱). دیباچه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی در ایران: دوره جمهوری اسلامی. تهران. نگاه معاصر
۴. پنیوک، الستر (۱۳۷۸). گفتمان‌های قیاس‌ناپذیر». ترجمه علی اصغر سلطانی. فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۴. صص ۱۱۸-۱۵۷
۵. رهبری، مهدی (۱۳۸۶). شکل‌گیری گفتمان انقلابی در ایران، دوفصلنامه پژوهش حقوق و سیاست، سال ۹، شماره ۲۳.
۶. طاهایی، سیدجواد (۱۳۸۱). تیروگی درخشان، تهران: سوره مهر.
۷. کلاتری، عبدالحسین (۱۳۹۰). دفتر تحکیم وحدت در کشاکش سنت و تجدد. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۸. کلاتری، عبدالحسین (۱۳۹۱). گفتمان. تهران. جامعه‌شناسان.
۹. مرندی و سلیمانی (۱۳۸۳). دفاع مقدس (جنگ تحمیلی) در اندیشه امام خمینی(ره). تهران: پ. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره).
۱۰. نظری، علی اشرف (۱۳۸۷). گفتمان هویت و انقلاب اسلامی ایران. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۱۱. ویتگنشتاین، لودویک (۱۳۸۱). فرهنگ و ارزش‌ها. ترجمه امید مهرگان. تهران: گام نو.
۱۲. مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران.
۱۳. وصیت‌نامه بسیجی شهید علی محمد کرمی.
۱۴. وصیت‌نامه بسیجی شهید ابولوردی شیرازی.

۱۵. وصیت نامه بسیجی شهید احمد گلزاری.
۱۶. وصیت نامه بسیجی شهید احمد رضا احدی.
۱۷. وصیت نامه بسیجی شهید جاسم امامی.
۱۸. وصیت نامه بسیجی شهید جلیل اسلامی.
۱۹. وصیت نامه بسیجی شهید حبیب اله شمایل.
۲۰. وصیت نامه بسیجی شهید حسن اقارب پرست.
۲۱. وصیت نامه بسیجی شهید حسین خرازی.
۲۲. وصیت نامه بسیجی شهید درویشعلی شکارچی.
۲۳. وصیت نامه بسیجی شهید رجب کمک نژاد.
۲۴. وصیت نامه بسیجی شهید سید اصغر عالم مرتضوی.
۲۵. وصیت نامه بسیجی شهید سید جمال دربان فلک.
۲۶. وصیت نامه بسیجی شهید سید محمد علی جهان آرا.
۲۷. وصیت نامه بسیجی شهید طمراس چگینی.
۲۸. وصیت نامه بسیجی شهید عبدالرسول محمد پور.
۲۹. وصیت نامه بسیجی شهید علی اکبر قربان شیرودی.
۳۰. وصیت نامه بسیجی شهید علی رضا خرم شکوه.
۳۱. وصیت نامه بسیجی شهید علی محمد کرمی.
۳۲. وصیت نامه بسیجی شهید علیرضا خرم شکوه.
۳۳. وصیت نامه بسیجی شهید غلامحسین ارباب رشید.
۳۴. وصیت نامه بسیجی شهید غلامحسین افشردی.
۳۵. وصیت نامه بسیجی شهید مجتبی اکبرزاده.
۳۶. وصیت نامه بسیجی شهید مجید بقایی.
۳۷. وصیت نامه بسیجی شهید مجید پازوکی.
۳۸. وصیت نامه بسیجی شهید محسن عینعلی.
۳۹. وصیت نامه بسیجی شهید محمد ابراهیم همت.

۴۰. وصیت‌نامه بسیجی شهید محمد اسلامی نسب.
۴۱. وصیت‌نامه بسیجی شهید محمد بروجردی.
۴۲. وصیت‌نامه بسیجی شهید محمد کجویی.
۴۳. وصیت‌نامه بسیجی شهید محمدرضا موحد دانش.
۴۴. وصیت‌نامه بسیجی شهید محمود احمدی.
۴۵. وصیت‌نامه بسیجی شهید محمود امان الهی.
۴۶. وصیت‌نامه بسیجی شهید مرتضی بهرامیان.
۴۷. وصیت‌نامه بسیجی شهید مرتضی زارع.
۴۸. وصیت‌نامه بسیجی شهید مصطفی ابراهیمی مجد.
۴۹. وصیت‌نامه بسیجی شهید مهدی رجب بیگی.
۵۰. وصیت‌نامه بسیجی شهید ناصر بختیاری.
۵۱. وصیت‌نامه بسیجی شهید ناصر کاظمی.
۵۲. وصیت‌نامه بسیجی شهید عباس محمد ورامینی.
۵۳. وصیت‌نامه شهید محمد زارعی توتستانی.
۵۴. وصیت‌نامه شهید حسین صنعتکار.
۵۵. وصیت‌نامه شهید ارسلان گودرزی.
۵۶. وصیت‌نامه شهید حمید رشیدی.
۵۷. وصیت الهی سیاسی امام خمینی (ره).
۵۸. محمودی، مهدی و توکلی‌زاده راوری، محمد (۱۳۹۵) فصلنامه گنجینه اسناد، سال ۲۶، دفتر ۴، زمستان، صص ۸۲-۹۳.